

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1957.1.03>

TOODANGU OMAHINNA ALANDAMISE KÜSIMUSI EESTI NSV KALATÖÖSTUSES

A. MERESSOO

Kalatoodangu omahind viiendal viisaastakul

NLKP XX kongressi direktiivides NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani kohta aastaiks 1956—1960 on ette nähtud suurendada kalasaaki meie vabariigis vähemalt 1,6 korda. Vastavalt sellele tuleb Eesti NSV kalatööstusel 1960. aastal välja lasta kalatooteid — kalakonserve, värsket, suitsutatud ja soolatud kala — üle kahekümne korra enam kui seda kodanlikus Eestis tehti parimatel kalapüügiaastatel.

Eesti NSV kalatööstusele käesolevaks viisaastakuks püstitatud ülesannete täitmine nõuab toodangu suurendamise kõrval ka kõigi tootmistöö kvalitatiivsete näitajate parandamist. Eeskätt tuleb tõsiselt tähelepanu pöörata kalatoodangu omahinna alandamisele, sest siiani on selles osas plaaniülesandeid täidetud mitterahuldavalt.

Viiendal viisaastakul suurenes Eesti NSV Kalatööstuse Ministeeriumi ettevõtete kogutoodang 3,6 korda, s. o. tunduvalt enam kui üheski teises vabariigi tööstusharus. Toodangu kiire kasvuga aga ei kaasnud kalatoodangu omahinna märgatavat alanemist. Eesti NSV Kalatööstuse Ministeeriumi ettevõtetes alanes kalatoodangu omahind kogu viisaastaku jooksul ainult 6%.

Vabariigi kalatööstus täitis omahinna alandamise ülesande ainult 1952. ja 1955. aastal. 1953. ja 1954. aastal kalatoodangu omahind ei alanenud, nagu see oli ette nähtud plaanis, vaid isegi tõusis — 1953. aastal 4,4% ja 1954. aastal koguni 7,1%.

Eesti NSV Kalatööstuse Ministeeriumile alluvatest kalatööstusettevõtetest suutis ainult Tallinna Kalakombinaat viiendal viisaastakul süsteemaatiliselt, aastast-aastasse alandada toodangu omahinda. Isegi endises Pärnu Kalakombinaadis, kus tootmisprotsesside mehhaniseerimise tase viisaastaku esimese nelja aasta jooksul tunduvalt tõusis ning tööliste tööviljakus suurenes enam kui 2 korda, ei alanenud toodangu omahind märkimisväärselt. Narva Kalakonservikombinaadis ja Hiiumaa Kalakombinaadis oli toodangu omahind 1955. aastal kõrgem kui viisaastaku alguses. Peamiste kalatoodete omahinna dünaamikast Eesti NSV Kalatööstuse Ministeeriumi ettevõtteis ajavahemikul 1951—1955 annab ülevaate tabel 1.

Esitatud andmetest on näha, et viienda viisaastaku jooksul alanen suuremal määral ainult kalakonservide omahind. Konservitoodang aga moodustas 1955. aastal vaid 20,4% vabariigi kalatööstusettevõtete toodangust. Värske ja lihtsoolakala omahind aga tõusis viiendal viisaastakul märgatavalt. Nii oli värske kala keskmine omahind 1955. aastal 24% ning lihtsoolakala keskmine omahind koguni 59% kõrgem kui 1950. aastal. Nende toodete osatähtsus aga oli viienda viisaastaku lõpul ligi 60%.

Viienda viisaastaku algul, kui kalatoodete hulgihinnad olid Eesti NSV-s suhteliselt kõrged, töötasid vabariigi kalatööstusettevõtted võrdlemisi kõrge rentaabluusega, vaatamata toodangu küllaltki kõrgele omahinnale ning toodangu sortimendi ja sordilisuse plaanide mittetäitmisele. Veel 1953. aastal oli keskmine rentaabluuse protsent vabariigi kalatööstusettevõtetes 25,8. Olukord halvenes tunduvalt 1954. ja 1955. aastal, kui kalatoodetele kehtestati uued, senistest madalamad hulgihinnad. Kuna toodangu omahind vabariigi kalatööstusettevõtetes viisaastaku viimastel aastatel märkimisväärselt ei alanenud, siis kujunes rea kalatoodete, eriti aga värske ja soolakalatoodete omahind kehtivatest hulgihindadest kõrgemaks ning enamik kalatööstusettevõtteid hakkas toodangu realiseerimisest saama kahjumit. Nii sai 1955. aastal näiteks Kingissepa Kalakombinaat 6,9 milj. rubla, Haapsalu Kalakombinaat 4,3 milj. rubla ja Narva Kalakonservikombinaat 1,2 milj. rubla kahjumit. Kokku andsid Eesti NSV Kalatööstuse Ministeeriumi kalatöötlemisettevõtted 1955. aastal üle 1,5 miljoni rubla kahjumit, kusjuures värske ning soolakala realiseerimisest saadi ligi 15 miljonit rubla kahjumit.

Mitterentaabli töö tagajärjel oli Kingissepa ja Haapsalu kalakombinaatide, Pärnu Kalatehase ning teiste kalatööstusettevõtete finantsiline olukord 1954. ja 1955. aastal raske. Oma käibevahendite puudujääk Eesti NSV Kalatööstuse Ministeeriumi ettevõtetes suurenes kasumiplaani mittetäitmise tagajärjel 1955. aasta lõpuks 13,8 miljoni rublani.

Selleks, et parandada Eesti NSV kalatööstuse olukorda käesoleval viisaastakul ning tagada kalatoodete hulgi- ja jaehindade edasist alandamist, tuleb esmajoones võidelda kalatoodangu omahinna süstemaatilise alandamise eest.

Vaatleme allpool kõige olulisemaid kõrge omahinna põhjusi Eesti NSV kalatööstuses ning märgime ära kalatoodangu omahinna edasise alandamise peamised teed.

Toorkala omahinna alandamine

Kalatööstus koosneb kahest erinevast tootmisharust: kalapüügist ja kalatöötlemisest. Kalapüügi alal domineerivad Eesti NSV-s kuni käesoleva ajani kalurikolhoosid. Nende kõrval tegelevad kalapüügiga ka riiklikud kalapüügiorganisatsioonid, kellele osatähtsus kiiresti kasvab. Näiteks 1955. aastal püüti riiklike püügiorganisatsioonide poolt juba 14% kalatööstusettevõtetele üleantud kalast; 1960-ks aastaks peab see tõusma 40%-le.

Tabel 1

Toodangu liigid	A a s t a d*				
	1951	1952	1953	1954	1955
Värske kala	94	104	111	136	124
Lihtsoolakala	136	127	145	161	159
Vürtsisoolakala	74	69	72	79	83
Konservid tomatis	80	67	67	67	62
Konservid õlis	87	77	76	75	71

* 1950. a. = 100.

Kuna kulutused toorainele moodustavad üle 50% kalatööstusettevõtete tootmiskuludest, siis on arusaadav, et kalatoodangu omahind sõltub oluliselt sellest, missugustel tingimustel ja missuguse hinnaga saadakse toorkala. Kalurikolhoosidelt ostavad kalatööstusettevõtted toorkala kindlate kokkuostuhindadega, millele lisandub mootor-kalapüügijaamadele tasutav tööstuslik juurdehindlus. Riiklikelt püügiorganisatsioonidelt saadud kala aga arvestatakse toodangu omahinda tegelikes püügikuludes. Seetõttu avaldab kalatoodangu omhinna kujunemisele suurt mõju just püügikulude tase riiklikes kalapüügiorganisatsioonides.

Viiendal viisaastakul suurenesid püügikulud keskmiselt ühe tsentneri kala kohta riiklikes kalapüügiorganisatsioonides tunduvalt. Nii oli 1952. aastal riiklikus sektoris ühe tsentneri kala keskmiseks püügiomahinnaks 210.62 rbl. 1955. aastal aga juba 266.06 rbl. See oli esmajoones tingitud aktiivse kalapüügi osatähtsuse järsust tõusust neil aastail. Eriti kiiresti suurenes aktiivne kalapüük riiklikus püügisektoris, kus see 1955. aastal ulatus juba 43,6 tuhande tsentnerini, moodustades kogu riikliku sektori kalapüügist ligemale 60%.

Võrreldes passiivse püügiga iseloomustavad aktiivset kalapüüki tunduvalt kõrgemad püügikulud keskmiselt ühe tsentneri püütud kala kohta. Nii oli 1955. aastal aktiivsete püügivahenditega püütud kala omahind Eesti NSV riiklikus kalapüügisektoris üle 2 korra kõrgem passiivsete püügivahenditega püütud kala omahinnast.

Kokkuostuhindade muutmise ning tööstusliku juurdehindluse suurenemise tõttu tõusis ajavahemikus 1952—1955 ka kooperatiivsetelt kalapüügiorganisatsioonidelt varutud kala keskmine omahind 35% võrra, kusjuures kala liigiline koosseis halvenes. Need olidki peamised põhjused, mis takistasid kalatoodangu omhinna alandamist viienda viisaastaku viimastel aastatel.

Kalatoodangu omhinna edasise alandamise üheks kõige olulisemaks teguriks on seega aktiivse püügi kulude alandamine iga tsentneri püütud kala kohta. Nagu näitab riiklike kalapüügiorganisatsioonide viimaste aastate püügitegevuse analüüs, on selleks olemas rohkeid võimalusi traallae-vade püügija parema ärakasutamise ning püügi intensiivistamise näol.

Samal ajal tuleb vähendada püügikulusid kalurikolhoosides ja mootor-kalapüügijaamades ning luua seega eeldused ka kooperatiivsest sektorist varutava kala kokkuostuhindade alandamiseks.

Sesoonsuse vähendamine

Olenevalt passiivse püügi ulatuslikust arendamisest on sõjajärgsetel aastatel sesoonsus vabariigi kalatööstuses järjest süvenenud.*

1955. aastal püüti II kvartalis ligemale $\frac{3}{4}$ kogu aasta kalasaagist; I kvartalis püüti samal ajal 3,3% ja IV — 7,1%. Võrdluseks võib märkida, et näiteks 1939. aastal saadi aasta kalasaagist 37% I ja IV kvartalil.

Kalapüügi koondumine põhiliselt II kvartalisse kutsub esile suure sesoonsuse ka kalatööstusettevõtete tootmistegevuses.

Kolme kuu — mai, juuni ja juuli jooksul annavad kalatööstusettevõtted üle 70% lihtkala aastatoodangust. Ainult veidi parem on olukord konservitööstuses, kus nimetatud kolme kuu kestel antakse umbes 50% aastatoodangust.

Kalapüügi sesoonne iseloom nõuab suhteliselt väga suure võimsusega

* Vt. A. Kadak, L. Rannak, Aktiivse kalapüügi arendamisest Balti mere kirdeosas. „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised. Ühiskonnateaduste Seeria”, 1956, nr. 3

kalavastuvõtupunktide ja töötleva tööstuse olemasolu, mis aastas täielikku kasutamist leiab ainult lühikese perioodi, 2—3 kuu kestel. Kalatööstusettevõtete tootmisvõimsuse mittetäieliku kasutamise tulemusena koormavad kalatoodangu omahinda suured amortisatsiooni-, administratiiv- ja muud püsiva iseloomuga kulud, mis üksikutes ettevõtetes ulatuvad 15—20%-ni tootmiskuludest.

Tootmise sesoonsus raskendab ka tootmise organiseerimist ja tööjõu ratsionaalset kasutamist. I, III ja IV kvartalis on tööliste tööviljakus kalatööstusettevõtetes tavaliselt 30—50% madalam kui II kvartalis.

Seega on kalapüügi sesoonsuse vähendamine oluline mitte ainult kalavarude ratsionaalsema eksploateerimise ja kalasaagi suurendamise, vaid ka kalatoodangu omahinna alandamise eesmärgil.

Eesti NSV riiklikes kalapüügiorganisatsioonides, kus viiendal viisaastakul arendati kiires tempos aktiivset kalapüüki, vähenes püügi sesoonsus märgatavalt. Nii saadi riiklikus sektoris 1955. aasta II kvartalis 50,5% aastapüügist, kooperatiivses sektoris oli II kvartali osatähtsus samal ajal 78,2%.

Kuuendal viisaastakul tuleb aktiivset kalapüüki, eriti Balti mere basseinis teostatavat traalpüüki arendada senisest kiiremas tempos ka kooperatiivses sektoris, kus selleks seniste kogemuste järgi otsustades on riikliku sektoriga võrreldes isegi paremad tingimused. Kooperatiivses sektoris olid näiteks 1955. aastal traalpüügikulud keskmiselt ühe tsentneri püütud kala kohta üle 30% võrra madalamad kui riiklikes püügiorganisatsioonides.

Vaatamata sellele, et aktiivne kalapüük on passiivsest tunduvalt vähem sesoonne, langeb Eesti NSV-s räime traalpüügi peamine hooaeg siiani ikkagi II kvartalis. Eesti NSV traallaevad püüdsid näiteks 1955. aasta II kvartalis Balti mere vetes 38,6% kogu aasta jooksul püütud kalast. Riia lahe osas ulatus II kvartali osatähtsus isegi üle 50%. Eelolevatel aastatel tuleb traalpüüki suurendada eriti I ja IV kvartalis, kasutades selleks senisest paremini ära traalpüügi võimalusi talveperioodil Balti avamere ja Soome lahe vetes.

Väga oluliseks sesoonsuse vähendamise võimaluseks Eesti NSV kalatööstuses on heeringapüügi arendamine Atlandi ookeani põhjaosas. Heeringapüük organiseeriti Eesti NSV-s esmakordselt 1955. aastal. 1960. aastaks suurendatakse seda kuni 300 tuhande tsentnerini aastas. Kuna heeringapüügil sesoonsus peaaegu täielikult puudub, kindlustatakse sellega kaluritele aastaringne töö ja ühtlasi vähendatakse tootmise sesoonsust ka kalatööstusettevõtetes. Talveperioodil on kalakombinaatides otstarbekohane organiseerida heeringa-poolfabrikaadi lõplikku soolamist. Konservitehastes aga tuleks suurendada heeringakonservide valmistamist, kasutades selleks soolaheeringa kõrval ka külmutatud heeringat.

Rööbiti kalapüügi arendamisega avamerel tuleb rakendada abinõusid ka rannavetes teostatava püügi sesoonsuse vähendamiseks. Kalapüügi laiendamiseks I, III ja IV kvartalis tuleks muuta praegu kalapüügi alal kehtivat preemiasüsteemi, sest kehtivad preemiamäärad ei stimuleeri püüki sügistalvisel perioodil. Oleks otstarbekohane vähendada II kvartali plaani täitmisel ja ületamisel makstavaid preemiaid ning suurendada nende osatähtsust I, III ja IV kvartalis.

Toorkala parem ärakasutamine

Suurt tähtsust kalatoodangu omahinna edasisel alandamisel omab toorkala parem ärakasutamine kalatööstuses. Kuni käesoleva ajani ei ole vabariigi kalatööstusettevõtted suutnud toorkala vastuvõtul ja töötlemisel vaba-

neda ülenormatiivsetest kadudest. Nii oli 1954. aastal kalatööstusettevõtete ülenormatiivseid toorkala kadusid 7000 ja 1955. aastal ligi 4000 tsentnerit. Ettevõtted said selle läbi üle 1,5 miljoni rubla kahjumit. Veelgi suuremaid kahjumeid põhjustas vastuvõetud kala kvaliteedi langus.

Peamisteks kitsaskohtadeks toorkala vastuvõtmisel ja töötlemisel on praegu Kingissepa ja Haapsalu kalakombinaadid. 1955. aastal langes nende arvele üle 60% kala ülenormatiivsetest kadudest.

Viiendal viisaastakul suurendati kalatööstusettevõtete tootmisvõimsust peamiselt Pärnu basseinis. Rajati uus, suure võimsusega Pärnu Kalakonservikombinaat, suurendati olemasoleva konservitehase võimsust ja mehhaniseeriti ulatuslikult tootmisprotsesse Pärnu Kalatehases. Kingissepa ja Haapsalu kalakombinaatides suurenes töötleva tööstuse tootmisvõimsus samal ajal väga vähe. Kalapüük suurenes aga viiendal viisaastakul peamiselt just nende ettevõtete tegevuspiirkonnas. Nii suurenes viienda viisaastaku jooksul kalapüük Pärnu basseinis vaid 35%, Saaremaa-Muhu-Hiiu-maa-Haapsalu basseinis aga enam kui 3 korda.

Käesoleval ajal peavad Kingissepa, Haapsalu ja Hiiu-maa kalakombinaadid vastu võtma, töötleva ja realiseerima ligi poole kogu vabariigi kalasaagist. Nende ettevõtete tootmisvõimsus ei vasta aga kaugeltki nii suurele kogusele. Seetõttu on eriti Kingissepa Kalakombinaadis, kus puuduvad võimalused värske kala laiaulatuslikumaks realiseerimiseks, viimastel aastatel esinenud tõsiseid raskusi kala vastuvõtul ja töötlemisel. 1955. aastal kalapüügiorganisatsioonidelt vastuvõetud kalast realiseeriti Kingissepa Kalakombinaadi poolt värskel kujul vaid 14% ja konservideks töödeldi 5%. Üle 80 tuhande ts toorkala oli kombinaat sunnitud töötleva soolamispunktides, kus nii suure koguse soolamisel tekkis terav puudus soolamispunktides, taarast ja abimaterjalidest, sageli aga ka tööjõust. See põhjustas kala kvaliteedi langust ja mõnikord isegi rikkemist.

Kalakadude vähendamiseks tuleb tunduvalt tõsta Kingissepa Kalakombinaadi soolamistehhede tootmisvõimsust ja suurendada värske kala realiseerimist nii Kingissepa kui ka Haapsalu kalakombinaatide poolt. Lisaks sellele tuleb käesoleval viisaastakul neis ettevõtteis märgatavalt laiendada ka konservitehhe. Kingissepa Kalakombinaadis tuleks viisaastaku lõpuks konservitehhide tootmisvõimsus tõsta vähemalt 20 tuhandele tingtoosile vahetuses.

Teiseks toorkala ülenormatiivsete kadude oluliseks põhjuseks on see, et kalatööstusettevõtetes ei peeta kinni soolakala tootmise tehnoloogilistest režiimist. Tehnoloogilistes eeskirjades ettenähtud 7—8 päeva asemel seisab soolakala tööjõu vähesuse tõttu kevadpüügihoajal soolamispunktide basseinides tihti 30—45 päeva, kusjuures soolakala kvaliteet langeb ning kala kao protsent tõuseb üle normatiivis ettenähtu. Oige tehnoloogilise režiimi rakendamiseks tuleb soolamistehhede mehhaniseerimistaset tõsta ning ettevõtteid paremini varustada tööjõuga.

Kõige selle kõrval tuleb senisest tunduvalt rohkem kala realiseerida värskena ja paremini kasutada konservitehhide ning külmutushoonete tootmisvõimsust II kvartalis, hoides sellega ära kala kuhjumise soolamispunktides. Märgatavalt soodustaks toorkala ratsionaalset ja kadudeta kasutamist ka see, kui kala vastuvõtmist oleks võimalik teostada enam-vähem graafiku järgi. See aitaks vältida ummikuid vastuvõtupunktides ning looks ühtlasi eeldused kala õigeaegseks töötlemiseks.

Kulutusi toorainele on võimalik vähendada ka tootmises tekkivate jäätmete otstarbekohase ärakasutamisega. Eesti NSV kalakombinaatides ja konservitehastes tekib aastas 20—25 tuhat ts kalajäätmeid. Sellest kogusest leiab siiani kasutamist ainult 7—10 tuhat ts, mis realiseeritakse peamiselt sovhoosidele loomatoiduks. Üle poole jäätmetest jääb aga kasutamata.

Edaspidi tuleks kõik kalajäätmed ära kasutada. Siiani on Eesti NSV Kalatööstuse Ministeeriumi ettevõtetest kalajahutootmise seadmetega varustatud ainult Sisemaa Veekogude Riikliku Kalatööstuse Trusti utiliitsehh. Selles Kallastes asuvas utiliitsehhis töödeldakse kalajahuks peamiselt Peipsist ja Võrtsjärvest püütavat peenkala. Kalajäätmeid on utiliitsehhis töödeldud vähe, sest trusti väikese võimsusega konservitsehhiides on jäätmete kogus väike, kalajäätmete vedu Kallastesse aga teistest vabariigi kalatööstusettevõtetest pole nende kiire riknevuse ja suurte transpordikulude tõttu ratsionaalne. Jäätmete paremaks ära kasutamiseks tuleb edaspidi kalajahutootmise agregaatidega varustada kõik suuremad konservitehased. Kõige pakilisem on praegu utiliitsehhi rajamine vabariigi kalakonservitööstuse keskus Pärnus, kus kalajäätmete aastane kogus ulatub kuni 15 tuhande tsentnerini ning kus nendest saaks aastas toota kuni 3000 ts kalajahu.

Põhi- ja abimaterjalikulutuste vähendamine

Kulutused soolale, vürtsidele, taarale ning muudele põhi- ja abimaterjalidele moodustavad kalatööstusettevõtete tootmiskuludest ligikaudu 25%. Viimastel aastatel on põhi- ja abimaterjalide kasutamine vabariigi kalatööstusettevõtetes paranenud. Võrreldes plaanis ettenähtud kulutustega saadi 1955. aastal nende kulude osas isegi üle 1,5 miljoni rubla kokkuhoitu. Vaatamata sellele on siin aga veel küllalt võimalusi kulutuste vähendamiseks.

Eriti kõrged on kulutused taarale, mis moodustavad kuni 20% kalatöötlemistehaste tootmiskuludest. Selle üheks kõige olulisemaks põhjuseks on Tallinna Tünnivabrikus valmistatud puittaara, eriti aga kalatünnide halb kvaliteet.

Tallinna Tünnivabrikus toodetud puittaara on enamasti valmistatud toorest puidust ning mittestandardne. Ettevõtteisse püügihooajaks varutud tünnidest osutub suur osa kas täiesti kasutamiskõlbmatuks või nõuab täienädavat remonti. Arvestused näitavad, et vabariigi kalatööstusettevõtted kulutavad mitteplaanalisele taararemondile iga aasta kuni 20% taara esialgsest hinnast.

Juba aastaid on räägitud kuivati ehitamisest Tallinna Tünnivabrikusse, ometi ei ole siiani asutud selle küsimuse praktilisele lahendamisele. Takistuseks on asjaolu, et kuivati ehitamine Tallinna Tünnivabriku praegusel kitsal territooriumil on seotud mitmesuguste lisakuludega ning ei ole seetõttu majanduslikult otstarbekohane.

Seoses heeringapüügi kiire arenemisega Eesti NSV-s suureneb käesoleval viisaastakul tunduvalt tünnitaara vajadus ning viisaastaku lõpul ei suuda Tallinna Tünnivabrik enam kaugeltki katta vabariigi kalatööstuse vajadusi. Seepärast osutub uue tünnivabriku ehitamine vajalikuks juba käesoleval viisaastakul.

Märgatavalt võimaldaks kulutusi taarale vähendada ka tagastatava puittaara senisest laiaulatuslikum kasutamine, sest tagastatav taara on uuest ligi 2 korda odavam.

Tööviljakuse tõstmine ning otseste töötasukulude alandamine

Suured toodangu omahinna alandamise reservid Eesti NSV kalatööstuses peituvad kala vastuvõtu ja töötlemise edasises mehhaniseerimises ning seadmete ja tööjõu kasutamise parandamises.

Viimendal viisaastakul tehti vabariigi kalatööstuses tootmisprotsesside

mehhaniseerimisel suuri edusamme. Ajavahemikul 1951—1955 kasvas töö tehniline varustatus keskmiselt 3 korda. Esimesed kala mehhaniseeritud vastuvõtuliinid seati üles 1950. aastal. Viisaastaku lõpul töötas täielikult ja osaliselt mehhaniseeritud vastuvõtupunkte kalatööstusettevõtetes juba ligi 50. On võetud kasutusele ka mehhaniseeritud soolamisliinid. 1955. aastal soolati nende abil üle 70% selleks ettenähtud kalast. Tunduvalt tõusis tootmisprotsesside mehhaniseerimise tase konservitööstuses.

Tootmisprotsesside mehhaniseerimine tõstis märgatavalt tööliste tööviljakust ning võimaldasunduvalt alandada kalatoodangu omahinda. Viisaastaku jooksul vähenesid otsesed töötasukulud keskmiselt ühe tsentneri vastuvõetud kala kohta enam kui poole võrra. Selle tulemusena hoidsid kalatööstusettevõtteid kokku ligi 2 miljonit rubla. Samal ajal alanes konservide omahind tootmisprotsesside mehhaniseerimise taseme tõstmise tulemusena keskmiselt 3—4%. Kuid tootmisprotsesside mehhaniseerimine vabariigi kalatööstuses ei ole siiani andnud veel kaugeltki seda majanduslikku efekti, mida ta võiks anda.

Tööjõu ning seadmete halva kasutamise tõttu ei tule Eesti NSV Kalatööstuse Ministeeriumi ettevõtteid järjekindlalt toime tööviljakuse tõstmise plaani täitmisega: 1954. aastal täideti plaan 96,7%-liselt ja 1955. aastal 98,7%-liselt. Samuti jäi tööviljakuse tõstmise plaan täitmata ka 1956. aasta esimesel poolel.

Samal ajal esineb kalatööstusettevõtetes pidevalt töötasufondi ülekulutus, mille peamiseks põhjusteks on kindla tehnoloogia puudumine soolala tootmisel ja nõrk kontroll töötasufondi kasutamise üle. Töötasufondi ülekulu moodustas 1954. aastal 6,8% ja 1955. aastal 8,3%.

Viendal viisaastakul ületas tööviljakuse keskmine kasv vabariigi kalatööstusettevõtetes tööliste keskmise töötasu kasvu ainult minimaalselt. Tööliste tööviljakus kasvas ajavahemikul 1951—1955 keskmiselt 43,5%, tööliste keskmine töötasu aga 42,6%. Eriti ebanormaalseks kujunes olukord Haapsalu, Hiiumaa ja Narva kalakombinaatides, kus aastail 1952—1954 tööliste keskmise töötasu kasv ületas märgatavalt tööviljakuse kasvu.

Vaatamata tootmisprotsesside ulatuslikule mehhaniseerimisele pole kõigi nende tootmise organiseerimises esinevate puuduste tõttu otsesed töötasukulud liht- ja vürtsisoolakala ning mõnede teiste kalatoodete osas viisaastaku kestel peaaegu üldse alanenud.

Seepärast tuleb käesoleval viisaastakul rakendada kõiki abinõusid, et parandada vabariigi kalatööstusettevõtetes tootmise organiseerimist ja paremini kasutada olemasolevaid seadmeid, mehhanisme ja tööjõudu. Rõõbiti sellega tuleb kalatööstusettevõtetes sisse seada järjekindel kontroll töötasufondi kasutamise üle.

Käesoleval viisaastakul seisavad meie kalatööstuse ees ulatuslikud ülesanded ka tootmisprotsesside edasise mehhaniseerimise alal.

Vabariigi kalatööstusettevõtteis ei ole tootmisprotsesside mehhaniseerimine käesoleval ajal kaugeltki ühtlasel tasemel. Suhteliselt hästi mehhaniseeritud Pärnu Kalatehase kõrval on eriti Rakvere, Kingissepa, Hiiumaa ja osaliselt ka Haapsalu ja Tallinna kalakombinaatides kala vastuvõtu ja töötlemise mehhaniseerimise tase praegu veel madal.

Näiteks rannikul asuvates Rakvere Kalakombinaadi tootmispunktides toimub kala töötlemine veel täies ulatuses käsitsi. Kingissepa Kalakombinaadi 20-st tootmispunktist on osaliselt mehhaniseeritud vaid 7 jne. Käsitsitöö suure osatähtsuse tõttu oli Rakvere Kalakombinaadis 1955. aastal tööliste tööviljakus 25% madalam ja toodangu omahind 20—30% kõrgem kui Pärnu Kalatehases. Lisaks madalale tööviljakusele, mis põhjustab kõrget toodangu omahinda, koormavad Rakvere, Kingissepa jt. kalakombinaatide arvukad käsitsitööl põhinevad ja äärmiselt väikesed tootmispunktid too-

dangu omahinda suurte ettevõtte sisetranspordi, jooksva remondi, ohutustehnika ning muude tsehhi ja tehase üldkuludega. Kingissepa Kalakombinaat kulutab näiteks iga aasta ainult tsehhidevahelisele transpordile üle ühe miljoni rubla.

Eelolevatel aastatel tuleb eriti Kingissepa ja Rakvere kalakombinaadis suurendada mehhaniseeritud tootmispunktide arvu ning osa väikesi vastuvõtu- ja soolamispunkte sulgeda. Selleks, et vastuvõtupunktide arvu vähendamine ei mõjuks takistavalt kalapüügi arenemisele nende ettevõtete tegevuspiirkonnas, tuleks organiseerida mittestatsionaarseid kalavastuvõtupunkte ning senisest rohkem kasutada vastuvõtulaevu.

Suureks puuduseks vabariigi kalatööstuses on vähese tähelepanu osutamine tootmisprotsesside komplekssele mehhaniseerimisele. Tehnika tase võimaldab tänapäeval täielikult mehhaniseerida enamiku kalatööstuse tootmisprotsesse. Meie kalatööstusettevõtetes on mehhaniseeritud aga ainult üksikud tootmisoperatsioonid. Soolakala tootmisel on siiani mehhaniseerimata üks selle tootmisharu kõige töömahukamaid operatsioone — soolamisseinide tühjendamine. Praeguse tootmismahu juures annaks selle operatsiooni mehhaniseerimine aastas üle 500 tuhande rubla kokkuhoidu. Peale selle on praegu veel mehhaniseerimata soolakala tünnidesse pakkimine, tünnide kaanetamine, markeerimine jne. Konservitööstuses oli 1955. aastal mehhaniseeritud keskmiselt ainult 20% tootmisoperatsioonidest.

Meie kalatööstuse mehhaniseerimise madal tase ei olene ainult Eesti NSV Kalatööstuse Ministriumist, sest siiani on üleliidulises ulatuses lõplikult lahendamata rida kalatööstuse, eriti konservitööstuse kompleksse mehhaniseerimise küsimusi ning see kajastub arusaadavalt ka meie vabariigi kalatööstuses. Just sellest olenevalt tuleb tootmisprotsesside mehhaniseerimiseks ära kasutada kõik olemasolevad võimalused. Senisest palju suuremat tähelepanu tuleb osutada leiutus- ja ratsionaliseerimistegevusele ning mehhaniseerimisalaste kogemuste vahetamisele ettevõtete vahel.

Pärnu Kalatehases, Pärnu konservitehastes, Tallinna Kalakombinaadis ja mujal on käesoleval ajal tootmises rakendatud mitmesuguseid uudeid, mittestandardseid seadmeid ja mehhanisme. Nende ettevõtete kogemusi ei ole aga kasutanud teised vabariigi kalatööstusettevõtted. Samuti ei ole siiani rakendamist leidnud mitmed otstarbekohased ettepanekud tootmisprotsesside mehhaniseerimiseks, nagu näiteks ettepanek värske kala pakkimise mehhaniseerimiseks Kingissepa Kalakombinaadis jne.

Suurt tööviljakuse kasvu soolakala tootmisel võimaldab kala basseini- desse soolamise asendamine otsekohe tünnidesse soolamisega. Eesti NSV kalatööstusettevõtetes on paralleelselt kasutusel mõlemad soolamisviisid. Tünnidesse soolamist kasutatakse peamiselt vürtsisoolakala valmistamisel. Lihtsoolakala tootmine toimub basseinidesse soolamise teel, kust kala alles peale lõplikku sooldumist tünnidesse pakitakse.

Otsekohe tünnidesse soolamise puhul on soolakala tootmine tunduvat väiksema töömahukusega kui basseinidesse soolamisel. Selle tulemusena on vabariigi kalatööstusettevõtetes vürtsisoolakala valmistamisel tööliste tööviljakus 1,5—2 korda kõrgem ning otsesed töötasukulud tsentneri valmistoodangu kohta 30—50% madalamad kui lihtsoolakala tootmisel.

Siiani on lihtsoolakala tünnidesse soolamise juurutamist takistanud vajalike seadmete puudumine, tootmispinna kitsus, taara halb kvaliteet jne. Selle soolamisviisi suured majanduslikud eelised teevad aga vajalikuks tema rakendamise ka lihtsoolakala tootmisel ning käesoleval viisaastakul tuleb eeskätt tootmispunktide mehhaniseerimise ning taara kvaliteedi parandamise teel luua selleks võimalused.

Tsehhi ja tehase üldkulude alandamine

Tsehhi ja tehase üldkulud moodustavad kalatoodete omahinnast 10—15%. Ka nende kulude osatähtsuse vähendamiseks on suuri võimalusi. Viiendal viisaastakul esinesid kalakombinaatides tsehhi ja tehase üldkulude osas suured ülekulutused. Nende peamiseks põhjuseks oli: 1) ettevõtete suur ja äärmiselt killustatud tootmisaparaat, mis nõudis ülalpidamiskulusid tunduvalt enam kui eelarves oli ette nähtud, ja 2) suured mittetootlikud kulud viiviste ja trahvide näol, mida tuli maksta realiseerimisplaanide mittetäitmise eest.

Peamiseks, mis võimaldab alandada tsehhi ja tehase üldkulusid, on kalatööstusettevõtete administratiiv- ja tootmisaparaadi edasine lihtsustamine ja ratsionaliseerimine: tootmispunktide arvu vähendamine ja tootmise kontsentreerimine kalakombinaatides, administratiivkoosseisude muutmine otstarbekohaseks ja kalatööstusettevõtete vajadustele vastavaks. Tsehhi ja tehase üldkulude alandamise oluliseks tingimuseks on kokkuvõtte režiimi edasine süvendamine, mittetootlike kulude likvideerimine ning eelarvedistsipliini igakülgne tugevdamine. Lisaks sellele on toodanguühikule langevaid, suure osas püsiva iseloomuga tsehhi- ja tehase üldkulusid võimalik alandada, suurendades toodangu väljalaset.

Nagu eespool selgus, on kalatööstuse suurendamise, kalatööstusettevõtete sesoonsuse likvideerimise ning tootmisvõimsuste kasutamise parandamise peamiseks tingimuseks kalapüügi sesoonsuse vähendamine ning püügi suurendamine vabariigis. Selle kõrval on aga olemas veel mõningaid teisi teid kalatööstusettevõtete, peamiselt küll konservitehaste tootmisvõimsuste kasutamise parandamiseks.

Vabariigi kalatööstusettevõtteid ei ole siiani suutnud oma tootmisvõimsusi täielikult ära kasutada isegi kalapüügi kõrghooaegadel. Nii oli 1955. aasta kevadisel püügihooajal eriti väiksemate konservitehaste tootmisvõimsus Kingissepa, Rakvere, Narva jt. kalakombinaatides kasutatud vaid 60—70% piirides. Külmutushoonete tootmisvõimsusest kasutati ära ainult $\frac{1}{3}$. Seepärast tuleks esmajoones parandada ettevõtete tootmisvõimsuste kasutamist kalapüügihooaegadel, organiseerides sel perioodil ettevõtetes töö kolmes vahetuses ning varustades ettevõtteid graafiku kohaselt toorkalaga.

Viendal viisaastakul laienes tunduvalt külmutushoonete võrk vabariigi kalatööstusettevõtetes. See loob head võimalused konservitehaste tootmis- hooaja pikendamiseks külmutatud kala kasutamise baasil. Kuna aga siiani pole külmutushoonete tootmisvõimsusi suudetud täielikult kasutada, siis on konservitehaste varustamine külmutatud poolfabrikaadiga praegu veel ebarahuldav. Samuti on külmutatud kala omahind kõrge ning kala kvaliteet ei vasta mõnikord nõuetele. Seetõttu oli külmutatud poolfabrikaadist tomatis valmistatud konservide omahind 1955. aastal keskmiselt 20% kõrgem värskest kalast valmistatud konservide omahinnast.

Kuendal viisaastakul tuleb vabariigi kalatööstusettevõtteil varustada külmutushooned kvalifitseeritud kaadriga ja täielikult ära kasutada olemasolevad võimsused. Nende vastutusrikaste ülesannete täitmine on mitte ainult külmutatud kala, vaid ka konservide omahinna alandamise eelduseks.

Kalakonservide omahinna alandamise seisukohalt annab väga häid tulemusi nende tootmise kombineerimine liha-, puu- ja aedviljakonservide valmistamisega. Siiani on seda võimalust vabariigi kalakonservitehastes kasutatud väga vähe. 1955. aastal valmistasid Eesti NSV Kalatööstuse Ministeriumi konservitehased kokku ainult 63 tuhat tingtoosi aedvilja- ja lihakonserve. Võrdluseks olgu märgitud, et 1955. aastal toodeti kalakonserve 24,4 miljonit tingtoosi. Edaspidi oleks vaja hakata valmistama ka

puuviljakonserve ja laiendada aedvilja- ja lihakonservide tootmist. Eriti otstarbekohane oleks konservide kombineeritud tootmist arendada Saaremaa ja Hiiumaa konservitehastes saarte rikkalike puuviljasaakide baasil. Aedvilja- ja lihakonservide tootmist tuleks tunduvalt suurendada ka Pärnu suure tootmisvõimsusega konservitehastes, kus sügistalvisel perioodil toorkalaga varustamisel esineb tõsiseid raskusi.

*

Nagu näeme, on meie vabariigi kalatööstusel olemas avaraid võimalusi toodangu omahinna alandamiseks. Nende võimaluste ärakasutamine ongi meie kalatööstuse üheks kõige pakilisemaks ülesandeks, et muuta tootmine ökonoomsemaks ja tõsta kalatööstuse rentaablust.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Majanduse Instituut

Saabus toimetuses
26. XI 1956

ВОПРОСЫ СНИЖЕНИЯ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ В РЫБНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ЭСТОНСКОЙ ССР

А. В. Мерессоо

Резюме

За годы пятой пятилетки валовая продукция предприятий Министерства рыбной промышленности Эстонской ССР увеличилась в 3,6 раза, т. е. значительно больше, чем в любой другой отрасли промышленности республики. Себестоимость же рыбной продукции снизилась за пятилетие всего лишь на 6%. Значительнее всего снизилась себестоимость рыбных консервов (на 30—35%). В то же время себестоимость охлажденной и соленой рыбы, составлявшей к концу пятилетки 60% всей продукции рыбной промышленности, весьма значительно повысилась (на 30—60%). Высокая себестоимость продукции является в настоящее время одной из основных причин нерентабельной работы и финансовых затруднений предприятий рыбной промышленности республики.

Основным фактором, препятствовавшим снижению себестоимости рыбной продукции в течение пятой пятилетки, был рост себестоимости рыбы-сырца, вызванный относительным увеличением активного лова. Себестоимость рыбы, выловленной активными орудиями лова, в настоящее время в Эстонской ССР вдвое превышает себестоимость рыбы, добытой пассивными орудиями лова. Это явление, однако, не оправдано, и в ближайшие годы перед рыбаками ЭССР стоит задача путем лучшего использования тралщиков и повышения интенсивности лова добиться значительного снижения себестоимости выловленной рыбы.

Снижение затрат при активном лове является тем более необходимым, что в предстоящие годы роль активного рыболовства в нашей республике должна в значительной мере возрасти. Развитие пассивного рыболовства привело к резкому увеличению сезонности в рыбной промышленности, и, помимо того, оно не обеспечивало полного использования рыбных богатств.

Одной из существенных причин высокой себестоимости рыбной продукции является нерациональное использование рыбы-сырца на рыбоперерабатывающих предприятиях, особенно на рыбокомбинатах. В 1954 году сверхнормативные потери при приемке и обработке рыбы составили 7 тысяч центнеров и в 1955 году — 4 тысячи центнеров. Причиной столь больших сверхнормативных потерь является отставание производственных мощностей рыбоперерабатывающей промышленности от роста добычи рыбы, особенно на Кингисеппском и Хаапсалуском рыбокомбинатах. В связи с этим отставанием рыбокомбинаты в период весенней путины не успевают во-время обработать рыбу, что приводит к снижению ее качества и порче. Вторая причина, вызывающая сверхнормативные потери рыбы-сырца, кроется в низком уровне механизации и в необеспеченности рабочей силой большинства посольных пунктов, которые в связи с этим оказываются не в состоянии во-время выгрузить соленую рыбу из чанов.

Все это ставит перед рыбной промышленностью республики серьезную задачу — обеспечить комплексную механизацию производственных процессов. В течение ближайших лет должен быть полностью механизирован процесс посола рыбы, в том числе такие операции, как выгрузка соленой рыбы из чанов, закладка ее в бочки, закупорка и маркировка бочек, а также упаковка охлажденной рыбы. Повысить степень механизации производственных процессов необходимо и в консервной промышленности, в ко-

торой к концу пятой пятилетки было механизировано всего 20% всех производственных операций.

Кроме того, следует значительно улучшить использование отходов рыбной промышленности, что может быть достигнуто путем организации при консервных заводах специальных цехов по утилизации отходов.

Важным резервом в деле снижения себестоимости рыбной продукции является также улучшение качества деревянной тары, изготовленной на Таллинской бондарной фабрике, что позволило бы снизить расходы на тару более чем на 20%.

Для того, чтобы добиться правильного соотношения между ростом производительности труда и заработной платы рабочих, — что является существенным условием снижения себестоимости продукции, — необходимо улучшить использование оборудования и рабочей силы и ввести систематический контроль над использованием фонда заработной платы на предприятиях рыбной промышленности.

Большие возможности для снижения себестоимости кроются в снижении цеховых и общезаводских расходов на единицу продукции. Предприятиям рыбной промышленности предстоит в ближайшие годы путем рационализации и упрощения производственного и административного аппаратов добиться резкого сокращения этих расходов. Наряду с этим, цеховые и общезаводские расходы на единицу продукции можно снизить также путем увеличения выпуска продукции. В годы пятой пятилетки производственная мощность рыбоконсервных предприятий Эстонской ССР была использована всего лишь примерно на 40%. В предстоящие годы необходимо добиться полного использования производственных мощностей консервных заводов и холодильников, особенно в период пугины. Весьма целесообразным является, кроме того, комбинирование производства рыбных консервов с производством мясных, фруктовых и овощных консервов, что позволит полностью загрузить консервные заводы и в осенне-зимние периоды и приведет, вместе с тем, к снижению постоянных затрат в себестоимости консервной продукции.

*Институт экономики
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
26 XI 1956

ON THE QUESTION OF REDUCTION OF COST PRICE OF FISHING INDUSTRY IN ESTONIAN SSR

A. Meressoo

Summary

The only way of reducing the cost price in the Estonian fishing industry is, above all, to cut the expenses per centner of caught fish in the active fishery. This is especially essential because the importance of active fishery in our republic has to be considerably raised in the next few years. Active fishery enables to rationally exploit the fish resources and to reduce the seasonal prevalence in actual fishing and in the fishing industry which (seasonal prevalence) has considerably increased in the development of passive fishery and has caused great difficulties in the organization of the fishing industry and in the rational distribution of labour and producing capacity.

In some regions of the Estonian SSR the producing capacity of fishing enterprises does not keep pace with the increase of the catch. This fact causes a dissatisfactory utilization of raw fish and unnatural losses.

It is absolutely necessary to raise the level of mechanization of working processes in fishing industrial enterprises where manual labour still amounts to 70—75 per cent. An improvement of the quality of wooden tare — of barrels and boxes — should be a considerable help in reducing the cost price of the production, for the usage of inferior tare implies high additional expenses. Great reserves of the reduction of cost price lie in the cutting of the office outlay and other indirect expenses of the fishing industrial enterprises. The reduction of such expenses may be achieved by rationalizing the administrative and producing apparatus and by eliminating the expenses connected with unproductive management, as fines, waste of capital, deficits, etc. A reduction of constant expenses in the cost price of fishing industry may be attained by improving the producing capacity of fishing industrial enterprises. For this purpose, the canning and refrigerating factories should be maximally activated during the fishing seasons, and in winter and autumn periods meat-, fruit- and vegetable-canning should be organized in the fish-canneries.

*Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of Economics*

Received
Nov. 26, 1956